

Dudás Zoltán¹

MENEKÜLT TÁBOROK KIALAKÍTÁSÁNAK NÉHÁNY RELEVÁNS KÉRDÉSE KÖZEL-KELETI PÉLDÁK ALAPJÁN²

Az Iraki és Levantei Iszlám Állam³ által felügyelt iraki és szíriai területekről számos, főleg keresztény, jazidi és síita család az életük megmentése érdekében otthonát elhagyni kényszerült. Tekintettel azon tényre, hogy a 2012 óta folyó szíriai polgárháború következtében a szomszédos országok (Jordánia, Irak kurdisztáni része, Törökország) befogadó helyei teljesen megteltek, az ISIL által nem ellenőrzött, a menekültek hosszú távú elhelyezésére alkalmas területeken menekülttáborokat szükséges létesíteni.

A menekülttáborok telepítését megelőzően, azok műveleti területekhez való közelsége miatt indokolt a katonai táborok kialakítása során felhalmozott tapasztalatokat tanulmányozni és alkalmazni.

A polgári felhasználás különleges feltételeket is támaszt egy-egy tábor létesítése során, melyeket még a tervezés időszakában indokolt számba venni.

A tábor telepítését megelőzően figyelmesen meg kell vizsgálni a földrajzi és éghajlati adottságokat, hogy azok támogató és ne költségnövelő tényezőkké váljanak. E dolgozatban – a megírás időpontjában fellelhető információk birtokában – elméleti szinten vizsgálom meg egy lehetséges menekülttábor kialakításával kapcsolatos főbb szempontokat.

Kulcsszavak: menekülttábor, biztonság, költséghatékonyság, működtetés, ISIL

REFUGEE CAMPS IN THE DEVELOPMENT OF RELEVANT FEW EXAMPLES OF QUESTIONS ON THE BASIS OF THE MIDDLE EAST

Many Christian, Yazidis and Shiite families were forced to flee to save their lives from Iraqi and Syrian territories controlled by the Islamic State of Iraq and the Levant. In view of the fact that during the current civil war in Syria since 2012 in the neighboring countries – Jordan, Kurdistan of Iraq, Turkey – host sites for refugees housing have become completely full, it is necessary to establish suitable long-term refugee camps in the area not controlled by the ISIL.

Since the refugee camps are located close to the operational areas, before their siting it is fruitful to study and apply the experiences that have accumulated during the development of military camps.

The civilian utilization assumes a series of special conditions of a camp, which must be taken into consideration during the planning stage.

Before an installation of a camp the geographical and climatic conditions should be analyzed carefully, so that they become supporting and not cost increasing factors. In this paper I would like to represent theoretically, on the basis of the given information at the time of writing, a possible development and location of a refugee camp.

Keywords: refugee camp, security, cost-effectiveness, maintenance, ISIL

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola, doktorandusz. zdudas@jak.ppke.hu

² Lektorálta: Dr. habil. Kovács Tibor ny. mk. ezredes, c. egyetemi tanár. Kovacs.tibor@uni-nke.hu

³ Bővebben lásd: <http://uj szo.com/cimkek/iraki-es-levantei-iszlam-allam-ilia>.

Letöltés ideje: 2014. november 11.

BEVEZETÉS

Témaválasztásomat elsősorban az motiválta, hogy munkakörömből adódóan várhatóan szembesülnöm kell olyan feladatokkal, amelyek célja nagy létszámú, polgári rendeltetésű befogadó hely vagy tábor kialakítása lesz. Erre sor kerülhet mind katasztrófa helyzetek kialakulásával, mind nagy tömegeket megmozgató rendezvények feladataival összefüggésben. A 2014. évben erőteljes aktualitással bíró helyzet⁴ vizsgálatán keresztül kívánom bemutatni, hogy műveleti helyszínekhez közel, polgári tömegek befogadására alkalmas tábor telepítésének milyen kritériumai vannak.

Az Iszlám Állam, mint politikai és katonai szervezet az elmúlt fél évben került a világsajtó és az érdeklődés középpontjába. Már elődszervezete, az afganisztáni és iraki Al-Kaida [1] is igyekezett teljes körű hatalmat kiterjeszteni az általa ellenőrzött észak iraki területeken és ott az iszlámtörvénykezést, a saríát bevezetni. Tavasszal és a nyár elején még csak Irak északi területein lévő szunnita területek elfoglalása és ellenőrzése volt a cél, de a gyors hadműveletek következtében a kezdeti iraki, Kabul környéki harcok gyorsan átterjedtek Szíria szintén szunnita többségű észak, észak-keleti területeire. Ebből kifolyólag az Iszlám Állam befolyási övezete rohamosan megnőtt, majd 2014. június 29-én kikiáltották az Iraki és Levantei Iszlám Államot⁵, mint kalifátust [2].

Az ISIL megalakulása óta a nem szunnita felekezetűekkel – főleg a keresztényekkel és a síitákkal – szemben nagyon erőszakos és intoleráns magatartást tanúsít, amiért még az Al-Kaida is megszakította velük a kapcsolatot. Az ENSZ becslése szerint [3] az ISIL műveletei és kegyetlenkedése következtében 1,8 millió ember hagyta el otthonát, közülük 850 ezer fő kurd ellenőrzés alatt levő területekre menekült, de további 650 ezer embernek még mindig nem megoldott a lakhatása. E tanulmány megírásának időpontjában becslések szerint a civil halálos áldozatok száma meghaladta a 25 ezer főt.

Jelen cikkben azt igyekszem bemutatni, hogy a különböző befolyásoló tényezők (földrajzi elhelyezkedés, az infrastruktúra helyzete, társadalmi-etnikai megosztódás, harci cselekmények) miképpen hatnak a menekültek elhelyezésére és ellátására.

1. NAGY TÖMEGEK BEFOGADÁSÁRA ALKALMAS MENEKÜLT TÁBOROK BERENDEZÉSÉNEK ELVI KÉRDÉSEI

A téma kidolgozásánál evidenciaként jelentkezett, hogy a megoldásra váró feladatok számbavételéhez legnagyobb segítséget a katonai táborok felállításával és működtetésével kapcsolatos ismeretek, tapasztalatok és eljárások adhatják [4]. Természetesen a katonai táborok berendezésével kapcsolatos ismeretek feldolgozása mellett azt is vizsgálni szükséges, hogy e tapasztalatok miként kamatoztathatóak polgári létesítmények telepítése és működtetése során.

⁴ Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága – UNCHR a Közel-keleti, Észak-afrikai jelentésében az első helyen említi a szíriai menekültek helyzetét. <http://www.unhcr.org/528a0a190.html> Letöltve 2014. november 01-én.

⁵ Más néven Iraki és Szíriai Iszlám Állam, innen az angol rövidítés: ISIS, melyet a későbbiekben csak Iszlám Államként jelölnek (IS), de hivatalos dokumentumokban az Iraki és Levantei Iszlám Állam kifejezést használják (a továbbiakban ISIL).

1.1. A menekülttáborok létesítését befolyásoló tényezők

Az ISIL által indított háborút követően számos ember volt kénytelen elhagyni otthonát, hogy menekültként egy másik – fizikai- és lébiztonságot nyújtó – területen telepedjen le. Az ő mindennapjaik szervezése miatt elengedhetetlen, hogy a felelős szervek megfelelő körülményekkel és infrastrukturális adottságokkal könnyítsenek életük e nehéz szakaszán.

A háborús övezetből menekült emberek befogadására és hosszú távú elhelyezésére alkalmas táborok működtetése érdekében számos szempontot és befolyásoló tényezőt indokolt megvizsgálni, melyek az alábbiak lehetnek:

- földrajzi- és éghajlati viszonyok;
- etnikai, vallási hovatartozás;
- a már meglévő infrastruktúra adta lehetőségek kihasználhatósága⁶;
- helyszíni anyagok felhasználhatósága költséghatékonysági szempontból;
- a tábor kialakításának időszükséglete;
- a rendelkezésre álló erőforrások optimalizált kihasználása;
- a kialakítandó tábor védelmi képessége meghatározásának és a várható veszélyforrásból adódó fenyegetettség összehangolása;
- a befogadó hely tervezett nagyságának és befogadottak lakhatási, szociális, egészségügyi és adminisztratív igényeinek harmonizációja;
- a tábor fenntartásával, üzemeltetésével kapcsolatos elvek, eljárások és anyagi lehetőségek számbavétele.

Az ISIL által kiváltott menekültáradat befogadását nehezíti, hogy Szíriában három éve polgárháború zajlik, aminek következtében 3 millió⁷ szír lakos hagyta el otthonát, és keresett menedéket a környező országokban, elsődlegesen Libanonban, Jordániában, Irakban és Törökországban. Ugyanakkor számos szír menekült érkezett az Európai Unióba is, az ő számuk csak Németországban 70 ezer fő⁸. A befogadó helyek, menekülttáborok megteltek, az újabb, nyáron indult menekült hullám befogadása körülményes, mely a már az erre a célra létrehozott infrastrukturális hálózatok fenntartását is kockáztatja. Nagyon sokan még 2013 nyarán a jordániai Zaatari menekülttábort éppen a zsúfoltság és az ezzel járó következmények okán (járvány, bűnöző bandák, orvosi ellátás hiánya) hagyták el [5].

A zsúfoltság okán infrastrukturális tartalékokat kell keresni és bevonni az ellátásba, ezáltal újabb táborok megnyitására nyílhat lehetőség [6]. Fontos szempont, hogy a közel-keleti menekülteknek csak az egyharmada él menekülttáborban, a többiek urbánus környezetben – például Libanonban ahol egyáltalán nincsenek tábori létesítmények – s így a hontalanok városokban, vagy azok agglomerációjában találnak menedékre. E helyzet jelenleg több mint 1,2 millió szíriai menekültet érint.

⁶ Nikolay Mladenov, Egyesült Nemzetek főtitkárának különleges megbízottja becslése szerint mintegy 2000 iskolát használnak befogadó helyként, a tanévet 2014 szeptemberében törölték. <http://www.un.org/press/en/2014/sc11571.doc.htm> Letöltve 2014. október 31-én.

⁷ <http://www.unhcr-centraleurope.org/hu/hirek/2014/3-millio-sziriai-menekult-egyre-nagyobb-szukseg-van-a-segitsegre.html> Letöltve 2014. november 01-én.

⁸ Frank-Walter Steinmeier, Német Szövetségi Köztársaság külügyminisztere 2014. október 28-án Berlinben tartott *Szíriai menekültek helyzete* konferencia megnyitóján elhangzott adat. http://www.london.diplo.de/Vertretung/london/en/__pr/Latest__News/10/Refugee-Conference-Steinmeier-Speech.html Letöltve 2014. november 01-én.

A városi közmű és szolgáltató hálózatok szintén véges kapacitással rendelkeznek, így sokszor felmerül annak kérdése is, hogy hol célszerű a menekülttáborokat kialakítani: városi közegben vagy attól távol, külön álló területen. A Dán Menekültügyi Tanács meglátása szerint: „*A táborok jól körülhatárolt és meghatározott rendeltetésű területek... úgy szerveződnek, mint a városok iskolákkal, egészségügyi és alapvető szolgáltatói ellátással*”⁹ A már meglévő infrastruktúrák leterheltségéből adódóan indokolt olyan újabb táborok megnyitásával is számolni, amelyek kompakt módon, egységes szerkezetben, mintegy városszerűen nyújtanak biztonságot, ellátást, akár megélhetést lakóiknak.

1.2. Katonai tapasztalatok felhasználása menekülttáborok kialakítása során

Egy megfelelően megépített és felszerelt, élhető tábor mind fizikailag, mind szellemileg képes az embert karbantartani és cselekvésre ösztönözni. Mindezen oknál fogva a nagytömegek befogadására és elhelyezésére alkalmas katonai táborok know-howja sikeresen alkalmazható polgári környezetben is. Mindkét alkalmazás esetében a személyek biztonságos és nyugodt elhelyezésének körülményeit kell elsődlegesen megoldani.

Mivel a katonai táborok struktúrája, elrendezése alapul szolgálhat egy jól szervezett és biztonságos menekülttábor felállításához, így azok telepítése előtt indokolt olyan szakemberek bevonása a tervezésbe, kivitelezésbe, akik katonai bázisok, telephelyek kialakításával foglalkoztak, abban mélyreható ismeretekre tettek szert. Ezen tapasztalatok beemelése egy-egy menekülttábor kialakításának tervezésébe, mind a költséghatékonyság, mind a fenntarthatóság és biztonság alapvető feltételeit hivatott szolgálni a kivitelezés során. Ezt külön doktrína is alátámasztja és támogatja.

A NATO számos nem háborús katonai műveletben vesz részt, melyet saját küldetéseként tart számon és propagál, és ezek között kiemelt fontossággal bírnak a humanitárius műveletek. „*A humanitárius műveletet úgy határozhatjuk meg, mint egy olyan tevékenységet, amely az emberi szenvedés megszüntetésére irányul, különösen olyan körülmények között, ahol a területen felelős hatóságok nem képesek vagy nem akarnak megfelelő támogatást nyújtani a lakosságnak. Ilyen műveletek lehetnek például földrengés, árvíz, éhínség és radioaktív, biológiai vagy kémiai fertőzésre történő reagálás. (...) Ezen műveletek lehetnek háború, politikai, vallási illetve etnikai üldöztetés következményei. A humanitárius műveletek három alapvető fajtája a katasztrófa elhárítás, menekültek és kitelepített személyek részére történő segítségnyújtás, valamint humanitárius segítségnyújtás.*”¹⁰

A szíriai és iraki menekültek befogadásában jelenleg is a szomszédság okán aktívan részt vesz a NATO tag Törökország, továbbá jelentős NATO erők segítik az iraki területeken a kurdisztáni pesmergák katonai és humanitárius tevékenységét.

Természetesen a katonai tapasztalatok polgári környezetben történő felhasználása során figyelembe kell venni a két különböző rendeltetésű (katonai-civil) tábor telepítésének és fenntartásának sajátosságait. Mint tudva levő, a menekültek döntő többsége nő és gyermek, iskolázott-

⁹ Maewe Shearlow, Are refugee camps the best solution for people fleeing a crisis? <http://www.theguardian.com/global-development/2013/jul/25/refugee-camps-solution-people-fleeing-crisis>. Letöltés ideje 2014. október 30.

¹⁰ Allied Joint Doctrine for non-article 5 Crisis Response Operations AJP-3.4 (A) 28. p. [www.kam.lt/download/14142/ajp-3.4\(a\)%20rd1.pdf](http://www.kam.lt/download/14142/ajp-3.4(a)%20rd1.pdf), Letöltés ideje: 2014. október 31.

sági szintjük és túlélési képességük alacsony, számos esetben függőségi viszonyok garmadával terheltek. Egy-egy menekülttábor felállítása és működtetése során nem csupán műszaki, hanem humánpolitikai szempontokat is szem előtt kell tartani, holisztikus megoldásokat keresve és alkalmazva. Csak egységes, komplex kérdésként megközelítve lehet a menekülttáborok kialakítását és fenntartását kezelni.

A hatékony működéshez elengedhetetlen, hogy a fő tevékenységet segítő és támogató másodlagos közeg is optimálisan és hatékonyan működjön. Ahogyan egy katonai egység konkrét feladat ellátását az őt kiszolgáló infrastruktúra optimális működése tudja biztosítani, úgy egy polgári tábor működéséhez is elengedhetetlenek a működési feltételek biztosítása. Egy egység harci hatékonysága nagyban függ a járulékos körülményektől, mint hogy biztosított-e számára megfelelő pihenési idő, tér, orvosi ellátás, vagy éppen lelki támogatás. A polgári rendeltetésű befogadó helyek esetében is könnyű belátni, hogy egy-egy jól megtervezett és kialakított tábor nagyban hozzájárul a menekültek ellátásának hatékonyságához, a visszatérés és a társadalmi kohézió megvalósulásának eredményességéhez.

A polgári felhasználású, nagy tömegek befogadására alkalmas táborok esetében célszerű olyan szempontokat is figyelembe venni, melyek egy katonai tábor esetében nem relevánsak, mint a bűnözésveszély vagy a munkanélküliség okozta pénztelenség. Nem csak a táboron kívüli, hanem azon belüli veszélyektől is meg kell óvni a lakókat. A befogadási eljárás során a fokozatosság elve lehet alkalmas a veszélyt jelentő egyének kiszűrésére. A jól körülhatárolt szabályok felállítása (házirend kialakítása és bevezetése) elejét tudja venni a bűnözés eszkalációjának.

1.3. Vallási, etnikai kérdések számbavétele

Szintén indokolt kiemelt figyelmet fordítani a felekezeti-, vagy akár valláskülönbségek okozta konfliktusokra is. A jelenlegi szíriai helyzet mozgatója az Iszlám Államot megalapító radikális szunnita mozgalom, mely a létét akár csak ideológiai szinten veszélyeztető tényezőt (legyen az akár emberi, politikai vagy vallási) gondolkodás nélkül megsemmisíti. Ezen oknál fogva például szunnita és síita menekülteket nem lehet egy táborban elhelyezni, de ugyanígy meg kell oldani a szunniták által üldözött és a síiták által is lenézett keresztények, illetve jazidik elszállásolását is.

A kurdok által felügyelt iraki Kurdisztán, Erbil Kormányzóság területén található Khawergosk menekülttábort sikerült úgy felépíteni, hogy abban leginkább csak szíriai kurdok leltek menedékre [7]. A tábor egypólusú volta miatt a közbiztonság, az oktatás, az egészségügyi ellátás, a különböző vallási, kulturális események megszervezése sokkal egyszerűbb és költséghatékonyabb, mivel nem kell megosztott figyelmet fordítani a különbözőségek áthidalására és azok kezelésére. E logikát figyelembe véve (a betegellátás mintájára) vallási és etnikailag homogén célcsoportoknak felállított befogadó helyeket és táborokat célszerű kialakítani.

A tábor lakóinak egyszerű és szabad mozgását indokolt fenntartani, ugyanis a tartós bezártság további megoldásra váró feladatokat kreál, mint például a szorongás feloldása, a belterjesség, a kilátástalanság erősödése, vagy a bűnözés növekedése. Ugyanakkor a tábor biztonsága érdekében célszerű olyan protokollok és szabályok bevezetése, amelyek az ellenőrzött mozgást

támogatják. Ilyen szabályok lehetnek a gyermekek felügyelet nélküli távozásának a tilalma, a mozgások egyes napszakokban történő korlátozása (éjszakai kijárások a tábor területéről), természetesen figyelembe véve a vallási előírásokat is.

A tábor biztonsága érdekében, a hivatalos, vagy hivatásos biztonsági személyzet tevékenységének támogatása érdekében, célszerű a tábor lakóinak a bevonásával megszervezni annak őrzését. A táboron belül indokolt egy saját közigazgatási szervezet felállítása és működtetése, mely az önrendelkezés és önkormányzatiság csírája lehet a későbbiekben. Ezen intézkedésekkel egyszerűen, költségtakarékosan és hatékonyan lehet elérni, hogy a táborlakók sajátjukként tekintsenek a táborra, az ott fellelhető infrastruktúrák és szolgáltatások minőségének a megővésére.

A továbbiakban – a cikk terjedelmi korlátai miatt – az általam legfontosabbnak és (a konkrét példán keresztül) leginkább vizsgálhatónak tartott befolyásoló körülményeket fogom bemutatni.

2. FÖLDRAJZI ÉS ÉGHAJLATI HATÁSOK VIZSGÁLATA

Az Amerikai Egyesült Államok, Szaúd-Arábia, Németország, Koreai Demokratikus Köztársaság, a Perzsa Öböl országai kiemelkedő mértékben járultak hozzá a szíriai polgárháború és az ISIL műveletei során otthontalanná vált emberek anyagi megsegítéséhez.

Az ENSZ 2014-ben a szír menekültek ellátása érdekében történelme folyamán az eddigi legnagyobb segélyakcióját hirdette meg, melynek összege 6,5 milliárd dollárban lett¹¹ meghatározva; 2014 szeptemberében a felajánlott támogatások mértéke elérte a 4,4 milliárd dollárt. Mivel a pénzügyi eszközök rendelkezésre állnak, a további cél a meglévő források hatékony felhasználása, megfelelően telepített táborok létesítése és fenntartása által.

2.1. A települések kialakulásából levonható tapasztalatok

Mint ismeretes, egy-egy település kialakulásának folyamata hosszú időt vesz igénybe. Évszázadok, évezredek álltak rendelkezésre, hogy az adott település megtalálja optimális helyét környezetében, hogy megfelelően ellássa lakói által megfogalmazott funkcióját.

Mind a csomópontok elhelyezkedése, mind az utak vonalvezetése, a vízkészletek felhasználásának módja hosszú idő alatt alakul ki, úgy hogy a közösség nagymértékben kiaknázza az éghajlati és domborzati sajátosságokat, mind a lakhatást, mind a létfenntartást tekintve. A generációk közös, évszázados tapasztalata érlelte ki és mutatta meg egy-egy közösség részére, hogy mely terület alkalmas gazdálkodásra, mely lakóhely létesítésére, mely pedig egyáltalán nem hasznosítható [8].

A nagytömegek befogadására alkalmas táborok telepítése során nem áll rendelkezésre olyan nagy ívű és átfogó tapasztalat halmaz, amely egy hasonló nagyságú és lélekszámú település kialakulása során felhalmozódik, ezért a tábor és annak létesítményei elhelyezését megelőzően körültekintően szükséges a terület éghajlati és domborzati adatait összegyűjteni, értékelni

¹¹ <http://www.reuters.com/article/2014/01/15/us-syria-crisis-aid-idUSBREA0E0C620140115>, Letöltve 2014. október 30-án.

és a tervezésnél felhasználni. A helyszín szélességi fokának jellemzői, a terepviszonyok, az uralkodó széljárás, a vízkészletek elérhetősége, az élelmezés megoldása, a szállítás, az energiafelhasználás minimalizálása, a tábor fenntartásához szükséges energia utánpótlás elérhetősége mind olyan tényező mely meghatározóan befolyásolja a tábor működését és hatékony fenntarthatóságát. Ezeket a feltételeket, adottságokat egy-egy tábor kialakítása során külső determinációként kell meghatároznunk, és a tervezés során hangsúlyozottan figyelembe kell vennünk.

Az éghajlati és földrajzi tényezők, adottságok figyelmen kívül hagyása olyan helyzetet eredményezhet, mint a jordániai Zaatari menekülttábor, ahol a lakók beszámolója alapján¹² a telepítés során nem vették figyelembe a terület adottságait, determinánsait. A tábor a sivatagban található Al Mafrq várostól 10 km-re, távol minden fajta természetes vegetációtól és erőforrástól. A vizet tartályokban szállítják a helyszínre, a lakók leginkább a higiénés körülményekre tesznek panaszt.

Bár a tervezők (döntéshozók) a tábor kialakítása során figyelembe vették, hogy a tábor közel legyen a szír határhoz, legyen a közelben légi szállítást biztosító repülőtér, de számos további fontos tényezőt figyelmen kívül hagytak.

A telepítés során nem vették figyelembe, hogy a 2012 júliusában megnyitott tábor rövid idő alatt a környék legnépesebb tábora lett. 2013 márciusában mintegy 156 ezer lakója volt a 3,3 km²-en elterülő tábornak. Jelenleg ezt a számot a szakértők 81 ezer főre becsülik, így népsűrűsége 24.545 fő/km². Népeségi adatokat tekintve egy év alatt létrejött Jordánia hatodik legnagyobb települése¹³. Összehasonlításképpen Budapest legnagyobb népességű közigazgatási egységének a XI. kerület lakosainak száma 145.510 fő, területe 33,49 km², népsűrűsége 4.345 fő/km² [9].

2.2. A természeti adottságok kiaknázásának kérdései

Egy hasonló nagyságú tábor kialakítása során megkerülhetetlen a természeti adottságok kiaknázásának a kérdése. A sivatag kellős közepére telepíteni sátorvárost nem csak embertelen, hanem gazdaságtalan is. Minden legalább 10 ezer főt meghaladó tábor telepítése esetén előzetes természeti és földrajzi adottság-felmérést kell végezni. Amennyiben a terület fekvése, adottságai nem megfelelőek, akkor másik helyszínben kell gondolkodni. A táborhely kiválasztásában közreműködőknek azt kell megvizsgálni, hogy normál körülmények között a tábor tervezett telepítésének helyén kialakulhatna-e önmagától település vagy sem. Amennyiben nem állnak rendelkezésre megfelelő műszaki eszközök a szükséges geológiai vizsgálatok elvégzéséhez, mint talajvizsgálat, réteg és artézi vízkészletek feltárása, akkor akár a helyiek tapasztalatára, akár a történelmi kutatásokra alapozva lehet döntést segítő információk birtokába jutni.

Az ISIL területfoglalása során minden alkalommal igyekezett a stratégiai fontosságú természeti kincsek fölötti ellenőrzést kiterjeszteni és azt megerősíteni. Az erőszakos területfoglalásról beszámoló első híradásokból ismerjük, hogy elsők között az Irak északi részén fekvő

¹² <http://www.theguardian.com/world/video/2013/jul/25/syrian-refugee-camp-video>, Letöltve 2014. október 30-án.

¹³ <http://www.geonames.org/JO/largest-cities-in-jordan.html>, Letöltve 2014. november 22-én.

moszuli gátat foglalták el, majd azt követően – a víz birtokában – a környékbeli olajkutak megszerzésére törekedtek. Az ISIL stratégiai jó érzékkel jöttek rá, hogy a vízbázisok ellenőrzése lehetővé teszi számukra a többi erőforrás megszerzését is. Ezt bizonyítja, hogy a fővárosuknak tartott Rakka (Ar Raqqa) az Eufrátesz partján fekszik, ahonnan közvetlen ellenőrzés alatt tartják a várostól mintegy 20 km-re fekvő Al Tabqah-i, az Eufráteszen létesített duzzasztó gátat, mely mind a víz-, mind az energia ellátást biztosítani tudja számukra.

A befogadó helyek, menekülttáborok telepítését hasonló logikának kell megelőznie. Fontos megvizsgálni, hogy milyen természeti erőforrások állnak rendelkezésre egy legalább 10 ezer, legfeljebb 100 ezer fős tábor üzemeltetésére, különös tekintettel a víz, a villamos energia és az energiahordozók rendelkezésre állása tekintetében.

A víz jelenléte nem csak a létfenntartást hivatott szolgálni, hanem a szállítást és a környék temperálását is biztosítja. A megfelelő közeg megválasztása a morális és pszichés állapotot is képes javítani, ezért is indokolt az optimális hely feltérképezése és kiválasztása.

3. A TÁBOR TELEPÍTÉSÉNEK EGYES KRITÉRIUMAI

A tábor telepítését megelőzően, még a tervezési időszakban szükséges felmérni, hogy a tábor megközelítőleg milyen hosszú ideig fog üzemelni, továbbá milyen már meglévő lehetőségek állnak rendelkezésre.

3.1. Időtartam

A tervezési időszakban fel kell mérni, hogy átmeneti vagy állandó időszakra szükséges azokat telepíteni. A különböző időtartamra szóló – rövid, közép, hosszú távú – elgondolások nagymértékben befolyásolják a kivitelezési, anyag felhasználási és energia ellátási megoldásokat. Amennyiben a számítások és a döntés előkészítő adatok alapján azt lehet feltételezni, hogy a menekültek hosszabb ideig, évekig fognak tartózkodni a táborban, akkor beszélünk hosszú távú, vagy állandó táborokról. Ilyen hosszúságú igénybevételre tervezett menekülttáborokat lehet találni Gáza területén. Ezen tartósan, a visszatérés szándéka nélkül benépesített táborok esetében felmerül, hogy mennyire nevezhetjük ezeket még táboroknak, hiszen a táborokra jellemző átmeneti sajátosságukat veszítik el.

Amennyiben egy menekült hullámot valamilyen természeti katasztrófa, vagy egy belátható idejű egyszeri esemény indukálja, akkor a veszély elmúltát követően a tábor okafogyottá válik. Ilyen esetekben beszélhetünk átmeneti táborokról. Mind az állandó, mind az átmeneti táborok esetében a létesítési protokollok és szttenderdek közösek, eltérés az anyagok tartósságában és a kivitelezésében lehet.

A tábor kivitelezésének és működtetésének gazdaságosnak kell lennie, hiszen egy túlbecsült időtartamra tervezett, elhagyott tábor és annak esetleges őrzése, akár a küldetés költségvetési egyensúlyát veszélyeztető kiadássá válhat. Hasonló helyzet adódhat egy üzemeltetési idő vonatkozásában alátervezett tábor esetében, amikor az üzemidő lejártát követően szintén extra kiadásokkal kell számolni. Költséges, nagy beruházást igénylő infrastruktúra (csatornázás, vízközművek, burkolt utak) kialakításának csak a hosszú távú elképzelések során van létjogosultsága. Ugyanakkor el kell kerülni a túlzottan olcsó megoldások alkalmazását is, hiszen sok

esetben a csere, vagy karbantartás olyan plusz költségeket generál, mely összértéke meghaladhatja egy esetlegesen drágább, de tartós megoldás költségeit.

A rendelkezésre álló információk alapján, a Közel-Keleten elhúzódó konfliktusokra kell felkészülni [1], ezért csakis állandó táborok telepítésében indokolt gondolkodni, hiszen mindazok, akik az ISIL által felügyelt térségben levő otthonukat elhagyták, belátható időn belül nem fognak visszatérni.

3.2. Város vs. menekülttábor

A menekültek elhelyezése kapcsán két egymással versengő meglátás létezik [10]. Az egyik, mivel a földrajzi és környezeti adottságokat a már meglévő települések használják ki, a városokban integrált módon történő elhelyezést tartja megoldásnak (a libanoni Bejrút vagy Tripoli), a másik egy teljesen különálló táborban gondolkodik (a törökországi Kilis¹⁴ vagy a jordániai Zaatar menekült tábor). Mindkét megoldásnak vannak előnyei és hátrányai.

Elhúzódó krízist megelőző polgári személyek elhelyezését olyan területen indokolt megvalósítani, ahol mindennapi életük rendezésének körülményei optimálisak. Az elhelyezés során megkerülhetetlen determinációk és hosszútávra kiható tényezők:

- a család biztonsága,
- a bevételek biztosítása, legfőképpen munkalehetőségeken keresztül, továbbá
- a közösséghez való tartozás érzése.

E három feltétel közül az első kettő teljesítéséhez egy város, míg az első és harmadik teljesítéséhez leginkább egy különálló tábor nyújt lehetőséget a menekültek számára. A városi, illetve menekülttábori elhelyezés kapcsán fontos szempontok az 1.3. alfejezetben említettek, amelyek inkább a homogén táborok irányába billenti a mérleget.

Ugyanakkor gondos tervezéssel és kellőképpen felépített stratégia mentén, városi közegen kívüli, a létfenntartást is támogatni tudó táborokat lehet telepíteni megművelhető földterület, elfoglaltságot és megélhetést biztosító folyó- vagy tengerpart szomszédságában. Ilyen esetekben szóba jöhet, akár egy újabb terület kiválasztása és fejlesztése, amire a történelemben több példát találunk. Trója pusztulását követően Aeneas megalapítja Lavinium városát, vagy a legújabb korban, amikor a XIX. század végi görög-török háborút követően a ciprusi muszlim lakosság menekülni kényszerült. Egy részük Szíriában telepedett le Tartustól délre, létrehozva egy teljesen új várost Al-Hamidiyah néven, ahol mai napig majd 8 ezer görög ajkú muszlim lakik.

A Közel-Keleten jelen állapotokat vizsgálva állandó táborokban indokolt gondolkodni az ISIL által nem befolyásolt város szomszédságában. Ezen lehetséges városok Tartus és Latakia a Földközi-tenger partján, vagy a parttól keletre, az Orontes folyó partján fekvő Homs, mindhárom kormányzósági székhely. Mivel Homs városában 2011 májusa óta folynak harcok a kormányerők és a felkelők között, az infrastruktúra erősen leromlott állapotban található. A fenntarthatóság, a szállítás és az ellátás szempontjából indokolt a tenger partján fekvő két kormányzósági székhely közül az egyik, vagy mindkét város határában telepíteni a táborokat.

¹⁴ http://www.nytimes.com/2014/02/16/magazine/how-to-build-a-perfect-refugee-camp.html?_r=0, Letöltve 2014. november 22-én.

Tartus és Latakia mellett szóló érv, hogy a kormányzóságok közvetlen országhatár-szakasszal rendelkeznek, Szíria legnagyobb városai között tartják számon őket és közvetlen kijárással rendelkeznek a Földközi-tengerre. A városok helyzetét erősíti, hogy itt található az ország korábbi vezetését adó alaviták¹⁵ székhelye, akik harcban állnak az iszlám radikális ágát jelentő szunnitákkal és vahabitákkal¹⁶, akik többek között az Al-Kaida és a Muszlim Testvériség fő támogatói [11]. Tartusban található, még a hidegháború idején telepített orosz haditengerészeti támaszpont, amely kiemelkedő ellátó és támogató bázis a Földközi-tengeren [12]. A különleges jogrenddel bíró terület alapja lehet a Szíriában a menekültek elszállásolását és ellátását biztosító logisztikának.

3.3. Meglévő infrastruktúra adta lehetőségek kihasználása

Azokon a területeken, ahol kiépített infrastruktúra található nagyobb hatékonysággal és gazdaságosan lehet biztosítani a menekültek ellátását. Az infrastruktúra „*mindazon szervezetek, létesítmények, hálózatok összessége, amelyek egy országon belül a lakosság szellemi és tárgyi életfeltételeit megteremtik, a gazdaság működését elősegítik, illetve lehetővé teszik.*”¹⁷

A menekülttáborok telepítését megelőzően szükséges felmérni a fogadó terület infrastruktúrális fejlettségét és ehhez arányosítani kell a menekültek várható létszámát. Cél, hogy a telepítésre kerülő tábor ne borítsa meg a befogadó közigazgatási terület infrastruktúráját és szociokulturális rendszereit [13]. Akár maximalizálni is indokolt a befogadottak létszámát, hiszen a fejlett infrastruktúrális ellátottság ösztönzőleg hat a menekültek áramlásaira. Ellenőrzött és tervezett tábor telepítés során a települések infrastruktúrális hálózata a lakókat ki tudja szolgálni. Hosszú távú elhelyezés esetén a meglévő infrastruktúra bővítése gazdaságosabb, mint egy teljesen új kiépítése.

A működő közigazgatási rendszer nagymértékben járul hozzá egy-egy menekült tábor sikeres fenntartásához és az ott lakók kiszolgálásához. Gondoljunk akár az okmányokkal való ellátásra, de akár a rendvédelmi szervek jelenlétének a fontosságára is.

Jelentős szerep jut a távközlési infrastruktúrák jelenlétének, hiszen a XXI. század embere legyen bármely pontján is a világnak, kommunikál. Akármelyik földrész legeldugottabb szegletében is a televízió, a rádió, az Internet jelenléte megszokott [14], ezek használata mindennapos, ezért már a telepítés során, a táboron belüli és azon kívüli kommunikációra is figyelmet kell fordítani. Amennyiben a kommunikáció rendezett és ellenőrzött formában történik, a táboron belüli élet könnyebben szervezhető, igazgatható.

Az emberi együttlétek tekintetében nem elhanyagolható a kiegészítő, a mindennapi életet könnyítő infrastruktúrák jelenléte, hogy csak az alapszintű közlekedési, egészségügyi vagy oktatási rendszerre gondoljunk. Ezek feltérképezését követően az alapszükségleteken túlmutató

¹⁵ Az alaviták a síita felekezet egyik szektája, legnagyobb számban Szíriában találhatóak, arányuk 12%. Az 1922. évi francia mandátumot követően külön országgal is rendelkeztek Latakia központtal.

¹⁶ A vahabiták a Mohamed ibn Abd al-Vahháb XVIII. században indított mozgalmát az iszlám terrorizmus forrásának tartják. Radikális és fundamentalista nézeteik a más felekezetűekkel, illetve vallásuakkal szemben teljesen intoleráns.

¹⁷ Magyar Nagylexikon, 9. kötet, Budapest 1999, 871. oldal.

összetettebb kereskedelmi, vallási, sport infrastruktúrák jelenléte is meghatározóak a tábor helyszínének a kiválasztásában.

Megkerülhetetlen szempont a telepítés során a rendelkezésre álló szakszemélyzet és segéderő kiválasztása, a technikai eszközpark kialakítása. Indokolt figyelmet fordítani arra is, hogy az adott kulturális, szocializációs és civilizációs közegben, milyen technikai ismereti szinten vannak a telepítésben segédkezők, annak érdekében, hogy a tábor kialakításban résztvevők számára reális idő- és feladat-meghatározásra kerüljön sor. A szükséges humán és technikai segéderőforrás túl- és alulméretezése is problémákat okozhat a kivitelezés során, ezért olyan területet indokolt keresni a telepítésre, ahol szakszemélyzet és technika nagyobb valószínűséggel fellelhető. Nagy multinacionális cégek egy-egy leányvállalat telepítését megelőzően számba veszik a rendelkezésre álló humán-erőforrást; ennek analógiájára egy tábortelepítést megelőzően figyelembe kell venni, az adott térség humán-erőforrás ellátottságát és felkészültségét. Ilyen szempontból a két tengerparti város Tartus és Latakia kiemelkedő, hisz mindkettőben több közepfokú iskola (Latakiaiban egyetem is) található.

Egy esetleges tábor elhelyezését megelőzően nagyon fontos a helyszíni terepbejárás és felmérés, melyre a kivitelezés összetettsége okánál fogva nem vállalkozhattam, így jelen dolgozat ezeket nem tartalmazza.

4. TOVÁBBI SZEMPONTOK

Az alapos tervezés a polgári rendeltetésű táborok esetében is jelentősen hozzájárul a nagyfokú poszt traumatikus állapotban lévő, gyökerét vesztett táborlakók re-szocializációjához és mentálhigiénias kezeléséhez. A közösségi terek, az általuk fontosnak ítélt épületek, kiszolgáló egységek központi elhelyezése, a biztonság fizikai megjelenítése nagyban hozzájárul a táborlakók lelki egészségének megőrzéséhez. A menekültek esetében tapasztalható intim szféra teljes elvesztését követő érzelmi depriváltság kezelése ilyen eszközökkel támogatható. Ezért is van jelentősége az adottságokhoz és az anyagi lehetőségekhez igazított optimális elhelyezés biztosításának.

4.1. A tábor belső kialakítása

A tábor védelme, az ott elszállásolt emberek életének és megmaradt vagyonának a megóvása érdekében megkerülhetetlen [15]. A táboron belül létre kell hozni a katonai táborok mintájára körleteket, valamint az egyes feladatokat külön-külön kiszolgáló tipizált egységeket. Fontos szempont, hogy a különböző feladatokat ellátó szervezeti egységek, mint a központi épület, az elsősegély pont, a lakóegységek, a főzési- és étkezési helyszínek, az iskola, a tisztálkodási pontok, a mellékhelyiségek milyen távolságra, sorban, alakzatban vannak elhelyezve a táboron belül. A háló, csillag, négyzet, hasáb elhelyezési minták alkalmazása, továbbá a különböző egységek középponti, vagy perifériális elhelyezése nemcsak gyakorlati, hanem érzelmi jelentőséggel is bír.

A menekülttáborok esetében kiemelkedő figyelmet kell fordítani a járványveszély megelőzésére, mely szempontot a telepítés egész folyamán szem előtt kell tartani. A mellékhelyiségek

elhelyezése, az ivóvízkészlet megóvása, az esetleges karanténok felállítása, lépcsőzetes beléptetési technikák alkalmazása a járványok megelőzésének garanciái.

4.2. A tábor kialakításához felhasználható anyagok, eszközök

A táborok kialakítása során a helyszíni anyagok és szerkezetek használata megfontolandó (természetesen a tulajdonviszonyok tisztázást követően). Ez megkönnyíti mind a telepítést, mind a karbantartás szakszerű elvégzését, a helyben fellelhető természetes építőanyagok (például kő) felhasználása célszerű. Ezen megoldások alkalmazásával nem beszélhetünk gyors telepítésekről, ugyanakkor tartós és hosszú távú elképzelésekről viszont igen.

A helyben fellelhető természetes anyagok használata célszerű a vegyes anyagú biztonsági szerkezetek telepítése során is. Ennek egyik a katonai műveletek során bevált példája a HESCO bástya [16], mely telepítése egy művelési terület hatósugarában lévő menekülttábor körül megkerülhetetlen. A szerkezetek alkalmazása megkönnyíti és költséghatékonyá teszi egy-egy menekülttábor védelmének a megszervezését is. A menekülttáborok felállítása során a katonai HESCO rendszer mintául szolgálhat, hogy miképpen lehetséges öszvér (vegyes szerkezetű) [17] rendszerek telepítése. Ezek kivitelezése mind gépi, mind kézi erővel gyors és egyszerű, különleges szakértelmet nem igényel. A rendszer mind a költséghatékonyság, mind a gyorsaság, mind a csekély személyi közreműködés feltételének megfelel. Felépítése, műszaki adottságai mind a löfegyveres, mind a robbantásos merényleteket képes kivédeni, így művelési területeken közelében indokolt a telepítése. Valamennyi katonai területen bevált és hatékonyan alkalmazott technológia bemutatására jelen dolgozat terjedelmi okoknál fogva nem vállalkozik, a HESCO rendszer, mint jó és ötletet adó követendő példa került megemlítésre.

4.3. Környezetvédelem

A környezetvédelem aktuális, megkerülhetetlen kérdés, az újrahasznosítható és könnyen lebomló anyagok már a mindennapok részei. [18] Annak érdekében, hogy a környezetvédelmi szempontok is érvényesüljenek a táborok üzemeltetése és gazdaságos fenntartása mellett, szükséges a rendszerszintű megközelítés. Az alternatív energetikai megoldások az áram, a használati meleg víz, vagy az éghajlattól függő fűtés biztosítása érdekében már a rendszerek kialakítása során számításba kell, hogy jöjjenek. A helyben megtalálható erőforrások felhasználása, nem pusztán a környezetért érzett felelősség, hanem a kiadáscsökkentés tekintetében is döntő tényező.

ÖSSZEFOGLALÁS

A dolgozatban bemutatásra került, hogy egy radikális politikai és katonai szervezett – az Iraki és Levantei Iszlám Állam (ISIL) – által előidézett helyzetben, milyen tényezőket indokolt figyelembe venni egy biztonságosan telepíteni és fenntarthatóan működtetni kívánt menekülttábor esetében.

A cikkben bemutatásra kerültek a menekülttáborok létesítését befolyásoló tényezők, továbbá a katonai táborok telepítése során felhalmozott tapasztalatok. A menekültek élethelyzetének

kezelése, továbbá az együttélésből adódó további konfliktusok megelőzése okán megállapítható, hogy célszerű vallásilag és etnikailag homogén táborok kialakítása.

A természeti-földrajzi adottságok figyelemmel kísérése a kivitelezés hatékonyságát és a fenntarthatóságot szolgálja, akárcsak a konkrét telepítési közeg. Ezek a megállapítások a polgári rendeltetésű táborok esetében különösen igazak.

A Közel-Keleten jelenleg rendelkezésre álló dokumentált táborlétesítési gyakorlat az integrált urbánus (libanoni) módszer, valamint a teljesen új, „zöldmezős” (jordániai, törökországi) módszer. A dolgozatban elvi szinten felvetésre kerül a két módszer kombinált variációját ötvöző megoldási javaslat is (város mellett különálló tábor) esetleges helyszínekkel.

A területi korlátok miatt csak jelzés szinten kerültek felvetésre egyéb szempontok is, amelyek nagy tömegek befogadására alkalmas polgári felhasználású tábor telepítése és működtetése során megkerülhetetlenek. További dolgozatok feladata a felsorolt szempontok egyenkénti kidolgozása és részletes bemutatása a témában.

A cikk közvetett célja, hogy esetleges ötleteket és megoldási javaslatokat adjon azon szakemberek részére, akik a Közel-Keleten, vagy a világ más válságövezeteiben menekültek elhelyezésével foglalkoznak. A dolgozatban megfogalmazott felvetések szabadon hasznosíthatóak minden olyan helyzetben, amikor nagyszámú polgári lakosságot kell tábori körülmények között elhelyezni, művelési területek közelében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Khaled Hosseini: Papírsárkányok, hazatérés Afganisztánba, Tericum Kiadó, Budapest 2005.
- [2] Samuel P. Huntington: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása, Európa könyvkiadó, Budapest 2008.
- [3] <http://www.un.org/press/en/2014/sc11571.doc.htm>, Letöltés ideje: 2014. október 30.
- [4] Balogh Zsuzsanna: Katonai táborok korszerű kialakítása. Műszaki Katonai Közlöny, XXII. évfolyam, 2012. 1. szám pp. 85-95. http://hkk.uni-nke.hu/downloads/kiadvanyok/mkk.uni-nke.hu/pdfanyagok2012majus/4.Kat_tabor%20korszeru%20kialaitasa1.pdf.
- [5] <http://www.theguardian.com/world/video/2013/jul/25/syrian-refugee-camp-video>, Letöltés ideje: 2014. október 30.
- [6] <http://www.unhcr.org/pages/4a02db416.html>, Letöltés ideje: 2014. november 1.
- [7] Cseh Zsombor: Szíriai kurdok száműzöttek Irakban – A Khawergosk menekülttábor, A Földgömb, 2014. szeptember, pp. 62-67.
- [8] Charles Whyne-Hammond: Elements of human geography, Unwim Hyman Limited, London, 1990.
- [9] Központi Statisztikai Hivatal: 2011 évi Népszámlálás 3. Területi adatok 3.1. Budapest, KSH, 2013.
- [10] Maewe Shearlow, Are refugee camps the best solution for people fleeing a crisis? <http://www.theguardian.com/global-development/2013/jul/25/refugee-camps-solution-people-fleeing-crisis>, Megjelenés ideje: 2013. július 25. Letöltés ideje: 2014. október 30.
- [11] Friedmann Bedürftig: A nagy világvallások, Alexandra, Pécs, 2007. pp.130–191.
- [12] https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Backgrounder_Russian_NavalBaseTartus.pdf, Letöltés ideje: 2014. október 31.

- [13] Kovács Tibor: Katonai műszaki infrastruktúra elmélete, ZMNE BJKMK, Katonai Műszaki Tanszék jegyzet, kézirat
- [14] Patricia Wallace: Az internet pszichológiája, Osiris kiadó, Budapest, 2006.
- [15] Padányi József: A katonai műveletek terrorvédelme,
<http://www.zmne.hu/dokisk/hadtud/Padanyi.pdf>, Letöltés ideje: 2014. november 1.
- [16] Szabó Sándor, Kovács Tibor: Új HESCO építmények. Műszaki Katonai Közlöny, XXII. évfolyam, 2012. 2. szám pp. 23–36. <http://hkk.uni-nke.hu/downloads/kiadvanyok/mkk.uni-nke.hu/pdfanyagok2012szeptember/02%20UJ%20HESCO%20EPITMENYEK.pdf>.
- [17] Farkas József: Talajmechanika és alapozás, Műegyetem kiadó, 2007
- [18] Dénes Kálmán: Katonai táborokban keletkező szennyvizek újrafelhasználásának lehetőségei. Műszaki Katonai Közlöny, XVII. évfolyam 1–4 szám pp. 129–134.